

BIJLAGENRAPPORT

Landbouw- en voedseltransitie

Onderzoek naar de provinciale bijdrage aan
landbouw- en voedseltransitie

Provincie Noord-Holland | december 2022

Bijlage A | Data landbouw

Tabel A1 Landbouwbedrijven

	Nederland	Flevoland	Noord-Holland	Utrecht	Zuid-Holland
Aantal landbouwbedrijven 2020	52.695	1.654	3.457	2.338	4.455
Aantal landbouwbedrijven 2018				2.165	4.661
Aantal landbouwbedrijven 2000	97.389	2.335	7.079	3.821	11.239
Verandering aantal landbouwbedrijven (2000-2020)	-45,9%	-29,2%	-51%		
Verandering aantal landbouwbedrijven (2000-2018) ¹				-43,3%	-58,5%
Omzet landbouwbedrijven (mln. €)	27.120,2	1.095,7	2.299,4	845,9	4.783,9
Percentage biologische landbouwbedrijven	3,5%	14,1%	3,6%	5,3%	2,5%
Percentage bedrijven dat meer dan de helft van de omzet uit verbredingsactiviteiten haalt	19%	12,1%	22,9%	17,3%	22,9%
Bedrijfshoofd (55 jaar of ouder) met opvolger:					
- Melkveebedrijven	63%	76%	62%	60%	58%
- Akkerbouwbedrijven	38%	55%	39%	24%	46%

Bronverwijzing:

- Aantal landbouwbedrijven (cultuurgrond) – 2000, 2020:
 - CBS (2022), [StatLine - Landbouw: gewassen, dieren en grondgebruik naar regio \(cbs.nl\)](#)
- Omzet landbouwbedrijven – 2020:
 - CBS (2022), [StatLine - Landbouw: kwartaalcijfers omzet landbouwbedrijven \(cbs.nl\)](#)
- Biologisch landbouwbedrijven (gecertificeerd) – 2021:
 - CBS (2022), [StatLine - Activiteiten van biologische landbouwbedrijven; regio \(cbs.nl\)](#)
- Omzet uit verbreding - 2020 (voorlopige cijfers):
 - CBS (2022), [Boeren vinden steeds vaker aanvullende inkomstenbron \(cbs.nl\)](#)
- Bedrijfshoofd met opvolger – 2020 (voorlopige cijfers):
 - CBS (2022), [Geen bedrijfsopvolger voor meer dan 16 duizend boerderijen \(cbs.nl\)](#)

¹ Vanwege aanpassing van de provinciegrens in 2019 als gevolg van de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden is gekozen om een vergelijking tussen 2000 en 2018 te maken in plaats van tussen 2000 en 2020

Tabel A2 Landgebruik

	Nederland	Flevoland	Noord-Holland	Utrecht	Zuid-Holland
Inwoners	17.590.672	434.771	2.909.827	1.369.873	3.753.944
Oppervlakte land (ha)	3.367.109	141.163	266.482	148.546	270.007
Oppervlakte landbouw 2020 (ha)	1.814.451	89.414	127.430	70.210	116.946
Percentage landbouw van totaal oppervlakte land	53,9%	63,3%	47,8%	47,3%	43,3%
Oppervlakte landbouw 2018 (ha)				62.749	125.566
Oppervlakte landbouw 2000 (ha)	1.975.504	91.636	136.688	69.837	145.497
Verandering oppervlakte (2000-2020)	-8,2%	-2,4%	-6,8%		
Verandering oppervlakte (2000-2018) ²				-10,1%	-13,7%

Bronverwijzing:

- Inwoners (per 1 januari) – 2022:
 - CBS (2022), [StatLine - Regionale kerncijfers Nederland \(cbs.nl\)](#)
- Oppervlakte land (ha) – 2020:
 - CBS (2022), [StatLine - Regionale kerncijfers Nederland \(cbs.nl\)](#)
- Oppervlakte landbouw (totaal cultuurgrond) – 2000, 2020
 - CBS (2022), [StatLine - Landbouw: gewassen, dieren en grondgebruik naar regio \(cbs.nl\)](#)

² Vanwege aanpassing van de provinciegrenzen in 2019 als gevolg van de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden is gekozen om een vergelijking tussen 2000 en 2018 te maken in plaats van tussen 2000 en 2020

Tabel A3 Oppervlakte en aantallen

	Nederland	Flevoland	Noord-Holland	Utrecht	Zuid-Holland
Akkerbouw (ha)	526.843	61.617	29.773	1.189	34.456
Tuinbouw open grond (ha)	93.128	7.580	21.152	2.505	7.493
Grasland en groenvoedergewassen (ha)	1.184.402	19.838	75.512	66.437	70.136
Tuinbouw onder glas (m2)	100.778.913	3.798.237	9.933.580	794.198	48.612.735
- verandering (2000-2020)	-4,2%	127,8%	-5,4%		
- verandering (2000-2018) ³				-55,6%	-25,9%
Rundvee (aantal)	3.837.994	63.803	151.623	204.852	157.179
- verandering (2000-2020)	-5,7%	12,0%	-5,0%		
- verandering (2000-2018)				-9,5%	-15,5%
Schape (aantal)	890.471	14.065	128.633	49.670	99.350
- verandering (2000-2020)	-31,7%	4,2%	-45,0%		
- verandering (2000-2018)				-45,0%	-31,3%
Kippen (aantal)	101.863.117	2.749.438	1.619.057	2.320.937	584.852
- verandering (2000-2020)	-2,1%	32,8%	10,8%		
- verandering (2000-2018)				52,1%	-43,4%
Varkens (aantal)	11.950.238	47.646	22.765	243.959	95.200
- verandering (2000-2020)	-8,9%	-6,2%	-32,5%		
- verandering (2000-2018)				-24,8%	-42,6%

Bronverwijzing:

- Oppervlakte en aantallen landbouw – 2000, 2020
 - CBS (2022), [StatLine - Landbouw: gewassen, dieren en grondgebruik naar regio \(cbs.nl\)](#)

³ Vanwege aanpassing van de provinciegrenzen in 2019 als gevolg van de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden is gekozen om een vergelijking tussen 2000 en 2018 te maken in plaats van tussen 2000 en 2020

Bijlage B | Overzicht instrumenten

Hieronder is een overzicht opgenomen van de instrumenten zoals genoemd in de *Uitvoeringsagenda Voedselvisie 2021-2022*.⁴ In de kolom *Resultaat* wordt verwezen naar de drie resultaten uit de Voedselvisie en Uitvoeringsagenda, het gaat hierbij om de volgende resultaten:

- A. Regeneratieve landbouw (teeltkennis, -techniek en –methodes). Resultaat: in 2030 is de grondgebonden landbouw Natuurinclusief (niveau II).
- B. Kringlooplandbouw (sluiten van regionale kringlopen m.b.t. grondstoffengebruik en het uniformeren van indicatoren). Resultaat: in 2030 zijn de kringlopen op een zo laag mogelijk niveau gesloten.
- C. De korte (voedsel)keten (verbinding en waardering stad en platteland en boer-burger). Resultaat: in 2030 consumeren we 25% uit de regio.

In de kolom *Voortgang juni 2022* is een samenvatting opgenomen van de voortgang per instrument zoals opgenomen in de *Voortgangsrapportage Uitvoeringsagenda Voedselvisie 2021-2022*⁵ uit juni 2022.

Rol	Resultaat	Instrument	Toelichting	Voortgang juni 2022
	A, B, C	Plattelandsonwikkelingsprogramma & Nationaal Strategisch Plan (POP/NSP)	We stimuleren Europese Innovatie partnerschappen (EIP) t.b.v. innovatie op product, techniek en ketensamenwerking t.b.v. kringlooplandbouw, biodiversiteit en nieuwe verdienmodellen.	POP/EIP-openstelling - Deze regeling heeft van 15 juli t/m 27 aug 2021 opengestaan.
Mogelijk maken (subsidie)	A, B	Challenges gebiedsinitiatieven (living labs)	We faciliteren zeven gebiedsprojecten, waarvan één gebiedscoöperatie (M11-2021) en één eiwittransitie project. De regeling richt zich op regeneratieve landbouw en kringlopen sluiten. Samenwerking in het gebied tussen keten schakels wordt ondersteund.	Uitvoeringsregeling subsidie Voedselvisie Noord-Holland 2022 - De regeling staat open vanaf 1 juli tot 1 oktober 2022 o.b.v. volgorde van ontvangst.
	A, B	Kennis- en coachingsregeling	Het aanbieden van kennis en coaching op het gebied van regeneratieve landbouw / kringlooplandbouw (M9-2021) o.a. omschakeling en verdienmodellen.	Per 1 november 2021 is er een aanjaagteam van start gegaan.

⁴ Provincie Noord-Holland (2021), Boer & Business in Balans - Voedselvisie Provincie Noord-Holland 2020-2030, 1 februari 2021, p. 22

⁵ Provincie Noord-Holland (2022), Statenbrief 'Uitvoeringsregeling subsidie Voedselvisie Noord-Holland 2022 en stand van zaken toezeggingen Voedselvisie', 22 juni 2022

Rol	Resultaat	Instrument	Toelichting	Voortgang juni 2022
	A, B, C	GOI-NH accelerator, Circo-track, Globaliser	Het koppelen van de provinciale innovatieprogramma's t.b.v. transitie van het voedselsysteem. We verwachten minimaal één eiwittransitieproject als resultaat.	GOI-NH - In september 2022 start er een Challenge Voedsel Verbindt (korte keten) uitgevoerd in samenwerking met ons GOI-NH programma. Voorafgaand aan de Globaliser - Samen met TPC, Amsterdam Trade, Ontwikkelingsbedrijf NHN en gemeente Zaanstad voerde de provincie in maart/april 2022 een verkenning uit naar de eiwittransitiebedrijven (teelt en verwerking) in Noord-Holland.
	A, B, C	Uitvoeringsagenda's Greenports, Voedsel Verbindt en The Protein Cluster	Het faciliteren van de uitvoeringsagenda's ten behoeve van: Smart farming, data(deling) en een challenge voor de realisatie van vijf nieuwe korte keten projecten (daarin kunnen logistiek en markt een belangrijk onderdeel zijn).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uitvoeringsagenda Voedsel Verbindt ▪ The Protein Cluster (TPC) ▪ Lectoraat Duurzaam Bodembeheer
	A, B, C	Cofinanciering regelingen Rijk	Het cofinancieren van RIF MBO Biodivers Perspectief; Green Deal vlinderbloemigen (Nationale Eiwitstrategie) en Programma Jong Leren Eten (M7-2021).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ RIF MBO Biodivers Perspectief ▪ Green Deal eiwitgewassen ▪ Jong Leren Eten OLE
	B, C	Subsidieregeling circulaire economie	Het tegengaan van voedselverspilling en inzet op grondstoffen en reststromen, waaronder één eiwittransitie project.	Challenges tegen voedselverspilling
Ruimte geven ((ruimtelijke) kaders)	B	Wettelijk kader	Het anticiperen op EU en beleid van het Rijk t.a.v. met name kringlooplandbouw.	KPI-pilot kringlooplandbouw Beemster
	B	Vergunning, Handhaving en Toezicht (VHT)	Het samenwerken met gemeenten en Omgevingsdiensten (Regionale Uitvoeringsdiensten) rondom het ontwikkelen van bouwstenen voor gemeentelijke omgevingsvisies en omgevingsplannen voor met name kringlooplandbouw.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontheffingstraject uitzetten Artemisialuis (bankerplants) ▪ Studentenonderzoek kringlooplandbouw ▪ Bouwstenennotitie
	A, B, C	Omgevingsverordening	Het uitvoeren van een verkenning op het ruimtelijke ordening instrumentarium (M13-2021). Dit kan leiden tot aanpassingen in het RO instrumentarium.	Het afdoeningsvoorstel is besproken in de Commissie NLG van 25-1 0-2021. De commissie heeft ingestemd met het afdoen van deze motie.

Rol	Resultaat	Instrument	Toelichting	Voortgang juni 2022
	C	Inkoopbeleid	Het stimuleren van meer eten uit de korte keten door de eigen organisatie ('Green Deal catering overheidslocaties, eten uit de korte keten' en fruit op de werkvloer).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Green Deal catering overheidslocaties, eten uit de korte keten ▪ Greendish ▪ Eurest en Local2Local ▪ Lokale ondernemers in bedrijfsrestaurant
	A, B	Grondinstrumentarium	We faciliteren vanuit onze vijfde nota grondbeleid de regeneratieve landbouw en kringlooplandbouw, onder andere met pacht en experimenteerruimte.	We onderzoeken of er een pachtperceel ingezet kan worden voor de PPS Agroforestry (...). Daarnaast onderzoeken we of er aanvullende voorwaarden in een nieuw af te sluiten pachtcontract opgenomen kunnen worden voor een perceel dat in de buurt ligt van een lopend Voedselvisieproject GreenBASE.
Opdracht geven (financieel)	A, B, C	Opdrachten	Het verstrekken van opdrachten voor kennisopdrachten t.b.v. regeneratieve landbouw, kringlooplandbouw en korte keten (onder andere pilot bloemkoolproject, koolstofvastlegging in de bodem, verkenning foodhubs).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bloemkoolproject ▪ Koolstofvastlegging in de bodem ▪ Verkenning Foodhubs
	A, B, C	Onderzoeken	Het deelnemen aan Rijks- Research & Development pilots en Publiek-Private Samenwerkingen (PPS). Zoals PPS Bodembeheer en Gewasdiversificatie.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PPS gewasdiversiteit ▪ PPS Beter Bodem Beheer ▪ PPS Agroforestry
Communicatie /netwerken (aanjagend en inspirerend)	A, B, C	Lobby en samenwerking	Het onder de aandacht brengen van de vraagstukken rondom regeneratieve landbouw, kringlooplandbouw en korte ketens op Europees, Rijks, IPO- en gemeentelijk niveau (onder andere via het EU voorzitterschap Comité vd Regio's).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ EU ▪ Rijk ▪ Nationale Samenwerking Korte Keten (NSKK)
	A, B, C	Platform Boer & Business in Balans	Het etaleren van inspirerende projecten en activiteiten en het delen van kennis.	Gebruikerscijfers van het platform www.boerenbusinessinbalans.nl
	A, B, C	Webinars	Het organiseren van Webinars voor ondernemers en gemeenten.	In maart 2022 is het aanjaagteam gestart met de eerste Voedselvisie cafés.
	A, B, C	Deelname aan netwerken	Het deelnemen aan netwerken: Voedsel Verbindt, Greenport NHN, Foodvalley, The Protein Cluster,	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Voedsel Verbindt, TPC en Lectoraat Duurzaam Bodembeheer ▪ Taskforce Korte Keten

RoI	Resultaat	Instrument	Toelichting	Voortgang juni 2022
			Floriade, Task Force Korte Keten, European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry (ERIAFF)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ERIAFF ▪ Foodvalley
	A, B, C	Denktank	Het opzetten van een groep experts rondom de advisering van de uitvoering van voedselbeleid en actuele vraagstukken die Expertgroep opzetten Leerinterventies	De Denktank is nog niet opgericht.

Bijlage C | Geraadpleegde bronnen

Provincie Noord-Holland

- Provincie Noord-Holland (2016), Duurzaam, vernieuwend, en ondernemend - Strategisch Beleidskader Economie provincie Noord-Holland, 29 maart 2016
- Provincie Noord-Holland (2018), Statenbrief 'Programma Natuurinclusieve landbouw', 17 mei 2018
- Provincie Noord-Holland (2018), Omgevingsvisie NH2050 - Balans tussen economische groei en leefbaarheid, 19 november 2018
- Provincie Noord-Holland (2019), Duurzaam doorpakken! - Coalitieakkoord 2019-2023 GroenLinks, VVD, D66 en Partij van de Arbeid, 12 juni 2019
- Provincie Noord-Holland (2019), M93-2019 Draagvlak voor Voedselvisie, 11 november 2019
- Provincie Noord-Holland (2019), Programmabegroting 2020, 15 november 2019
- Provincie Noord-Holland (2020), Statenbrief 'Motie 40-201 7 Programma natuurinclusieve landbouw 2018-2019 en de doorloop van activiteiten in 2020', 26 mei 2020
- Provincie Noord-Holland (2020), Programmabegroting 2021, 28 september 2020
- Provincie Noord-Holland (2020), Besluit tot openstelling van het onderdeel Jonge landbouwers in het kader van de Uitvoeringsregeling POP3 subsidies Noord-Holland, 20 oktober 2020
- Provincie Noord-Holland (2020), Voordracht Voedselvisie 2020-2030, 15 december 2020
- Provincie Noord-Holland (2021), www.noord-holland.nl
- Provincie Noord-Holland (2021), Masterplan Biodiversiteit, 21 januari 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), A1-2021, 1 februari 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), A6-2021, 1 februari 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), A9-2021, 1 februari 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Boer & Business in Balans - Voedselvisie Provincie Noord-Holland 2020-2030, 1 februari 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Statenvoordracht 'Strategie Noord-Hollandse aanpak stikstofproblematiek 2021-2022', 16 maart 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Voordracht 'Strategie Noord-Hollandse aanpak stikstofproblematiek 2021-2022', 16 maart 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Statenbrief 'Strategie Noord-Hollandse aanpak stikstofproblematiek 2021-2022', 23 maart 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Visie Recreatie & Toerisme Noord-Holland 2030, april 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Openstellingsbesluit verplaatsing glastuinbouwbedrijven Noord-Holland 2021, 8 juni 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Uitvoeringsagenda Voedselvisie 2021-2022, 17 juni 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Uitvoeringsagenda Economie 2021-2023, september 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Openstellingbesluit LEADER-projecten Noord-Holland oktober 2021, 12 oktober 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Programmabegroting 2022, 8 november 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), Regionaal Waterprogramma Noord-Holland 2022-2027, 30 november 2021
- Provincie Noord-Holland (2021), POP3 projecten 2016-2021, 31 december 2021
- Provincie Noord-Holland (2022), Statenbrief 'Voortgang Masterplan biodiversiteit, contourenschets Agenda Natuurinclusief, Biodiversiteit in Noord-Holland 2021', 23 maart 2022
- Provincie Noord-Holland (2022), www.noord-holland.nl
- Provincie Noord-Holland (2022), Jaarstukken 2021, mei 2022

- Provincie Noord-Holland (2022), Statenbrief 'Startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied', juni 2022
- Provincie Noord-Holland (2022), Statenbrief 'Uitvoeringsregeling subsidie Voedselvisie Noord-Holland 2022 en stand van zaken toezeggingen Voedselvisie', 22 juni 2022
- Provincie Noord-Holland (2022), POP3 projecten 2021, 23 september 2022
- Provincie Noord-Holland (2022), POP3 projecten Jonge Landbouwers 2020, 23 september 2022
- Provincie Noord-Holland (2022), Subsidieregister 2021

Overig

- Agrimatie (2022), www.agrimatie.nl (I) & (II)
- Amsterdam Green Campus (2020), Een vierjarig onderzoek naar het effect van niet onderwerken van strompige stalmest in de bloemkoolteelt van Noord-Holland, 2 februari 2020
- Amsterdam Green Campus, Universiteit van Amsterdam en Provincie Noord-Holland (2020), Eerste rapportage van het vierjarig onderzoek naar het effect van niet onderwerken van strompige stalmest in de bloemkoolteelt van Noord-Holland
- Amsterdam Green Campus, Universiteit van Amsterdam en Provincie Noord-Holland (2021), Duurzame bloemkool Vierjarig onderzoek naar het effect van het niet onderwerken van strompige stalmest in bloemkoolteelt in Noord-Holland, oktober 2021
- BIJ12 (2022), www.bij12.nl
- Boer en Business in Balans (2019), www.boerenbusinessinbalans.nl, 27 juni 2019
- Boer en Business in Balans (2022), www.boerenbusinessinbalans.nl, 23 september 2022
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2016), www.cbs.nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2020), www.cbs.nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2022), www.cbs.nl
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2022), www.opendata.cbs.nl
- Greenport Aalsmeer (2022), www.greenportaalsmeer.nl
- Greenport Noord-Holland Noord (2022), www.greenportnhn.nl
- Groen Kapitaal (2019), platform.groenkapitaal.nl
- Ministerie van LNV (2021), Natuur in Nederland
- Netwerk Platteland (2022), www.netwerkplatteland.nl
- Landbouwportaal Noord-Holland (2022), landbouwportaalnoordholland.nl
- Louis Bolk Instituut & Wageningen University & Research (2017), Maatregelen natuurinclusieve landbouw, juni 2017
- Planbureau voor de Leefomgeving (2018), Naar een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw - Voorwaarden voor verandering, 3 juli 2018
- Regiebureau Plattelandsontwikkelingsprogramma (2021), Toelichting Modelregeling subsidies POP 2014-2022, 18 februari 2021
- Rijksoverheid (2022), Kamerbrief 'Perspectieven voor agrarische ondernemers', 10 juni 2022
- Rijksoverheid (2022), Kamerbrief 'Startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied', 10 juni 2022
- Rijksoverheid (2022), Startnotitie Nationaal Programma Landelijk Gebied, 10 juni 2022
- Voedsel Verbindt (2022), voedselverbindt.nl
- Wageningen Environmental Research e.a. (2021), BiodiversiteitsMonitor Akkerbouw – Wetenschappelijke onderbouwing en toepassing in de praktijk, november 2021

| Bijlage D | Geraadpleegde personen

Provincie Noord-Holland

- Beleidsadviseur Europese landbouwsubsidies
- Beleidsadviseur Voedselvisie
- Beleidsmedewerker Water
- Gedeputeerde voor Economie, Landbouw en visserij, Dierenwelzijn
- Plaatsvervangend sectormanager Omgevingsbeleid
- Sectormanager Regionale Economie & Erfgoed
- Teamcoördinator Wet natuurbescherming en projectleider Masterplan Biodiversiteit
- Verbinder/regisseur landbouw en stikstof

Vertegenwoordigers van de volgende organisaties

- LTO Noord, regio West, provincie Noord-Holland
- Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Overig

- Agrariër in de provincie Noord-Holland
- Jeroen Candel, Associate Professor Food & Agricultural Policy, Wageningen University & Research
- Katrien Termeer, Hoogleraar Bestuurskunde, Wageningen University & Research

| Colofon |

Randstedelijke Rekenkamer

Teleportboulevard 110

1043 EJ Amsterdam

020 – 58 18 585

info@randstedelijke-rekenkamer.nl

www.randstedelijke-rekenkamer.nl

Volg ons op twitter via: [@rekenrandstad](https://twitter.com/rekenrandstad)